

บทที่ 7

สรุปผลการศึกษาและข้อเสนอแนะ

7.1 สรุปผลการศึกษา

การศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองลำพูนนี้ ผู้เขียนใช้กรอบแนวความคิดในเรื่อง “การมีส่วนร่วมของชุมชน” ประกอบกับแนวความคิด “ความเชื่อมโยงของปัญหาสิ่งแวดล้อมกับระดับพื้นที่” เพื่อให้เข้าใจบริบทของการมีส่วนร่วม และบริบทของพื้นที่ และเพื่อแสดงให้เห็นถึงศักยภาพในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมืองลำพูน ผู้ศึกษาจึงใช้แนวคิด “วัฒนธรรมชุมชน” วิเคราะห์ร่วมกับแนวความคิดอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดการสิ่งแวดล้อม (Environmental management) ทุนทางสังคม (Social capital) ของชุมชน และการกระจายอำนาจ (Decentralization) ของภาครัฐ ผลการศึกษาสรุปลงได้ว่า

ประเด็นที่หนึ่ง สถานการณ์สิ่งแวดล้อมในชุมชนเมืองลำพูน ที่ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เห็นว่ามีปัญหา คือ ปัญหามลพิษทางอากาศ ที่เกิดจากฝุ่นควันของท่อไอเสียจากยานพาหนะ โรงงานอุตสาหกรรมและการเผาขยะ ปัญหาขยะที่เกิดจากการทิ้งขยะไม่เป็นที่ของคนทั้งในและนอกชุมชนที่มีจำนวนมากขึ้น ประกอบกับการจัดเก็บของเทศบาลไม่ทั่วถึง ปัญหาน้ำเน่าเสีย ที่เกิดจากน้ำทิ้งจากครัวเรือนและสถานประกอบการในชุมชน โรงงานอุตสาหกรรมและหอพักโดยรอบนิคมอุตสาหกรรม ซึ่งปัญหาที่พบเหล่านี้สอดคล้องกับข้อมูลที่ได้จากการตรวจวัดของหน่วยงานต่าง ๆ ได้แก่ ข้อมูลคุณภาพอากาศจากสำนักงานนโยบายและแผนสิ่งแวดล้อม พ.ศ.2543 ข้อมูลด้านการจัดเก็บขยะของเทศบาลเมืองลำพูน (2544) และผลการตรวจวัดคุณภาพแม่น้ำกวางของกรมควบคุมมลพิษ (2544) ซึ่งแม้ว่าในด้านความรุนแรงของปัญหาจะอยู่ในระดับปานกลาง แต่ผลกระทบจากปัญหาสิ่งแวดล้อมก็ได้เกิดขึ้นกับสุขภาพของผู้ที่ได้รับสารมลพิษ และสภาพแวดล้อมในชุมชนที่สกปรกรกรุงรัง ไม่น่าดู และเป็นแหล่งกำเนิดของเชื้อโรค ซึ่งเป็นไปตามแนวคิดของ Bartone (1991 อ้างใน Williams, 1997) ที่กล่าวว่า การขยายตัวอย่างรวดเร็วของเมืองทำให้ท้องถิ่นไม่สามารถจัดเตรียมสิ่งบริการพื้นฐานได้ทัน รวมถึงของเสียที่มาจากชุมชนมีปริมาณมากเกินไปที่จะจัดการได้ เนื่องจากการกำหนดค่าบริการหรือราคาทรัพยากร เช่น ค่าไฟ ค่าน้ำประปา ค่าบริการจัดเก็บขยะที่ต่ำเกินไป ซึ่งเกิดจากการจัดสรรที่ไม่มีประสิทธิภาพและการกระจายที่ไม่เพียงพอจึงมีการใช้ทรัพยากรอย่าง

ฟุ่มเฟือยและก่อปัญหามลพิษ หน่วยงานต่าง ๆ มีความสามารถในการจัดการสิ่งแวดล้อม ในแง่การกำหนดมาตรฐาน สร้างกฎเกณฑ์ และบังคับใช้น้อย

สิ่งเหล่านี้ชี้ให้เห็นถึงผลที่เกิดขึ้นจากนโยบายการพัฒนาประเทศ โดยอาศัยกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการลงทุนในภาคอุตสาหกรรม โดยปราศจากการป้องกันปัญหาที่จะเกิดขึ้นของภาครัฐ และการดำเนินงานต่าง ๆ ที่มีลักษณะการจัดการโดยใช้นโยบายและดำเนินการตามแผนงาน/โครงการที่รัฐได้กำหนดไว้ โดยไม่เปิดโอกาสให้ประชาชนในพื้นที่มีส่วนร่วมแสดงความคิดเห็นหรือความต้องการ หรือแม้ว่ารัฐจะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมแต่การมีส่วนร่วมนั้นมีลักษณะเป็นไปตามที่รัฐเป็นฝ่ายกำหนดเป้าหมายและกิจกรรมไว้ก่อน และให้ชาวบ้านเข้าร่วมในกิจกรรมที่กำหนดไว้นั้น บทบาทของประชาชนจึงเป็นไปในลักษณะเป็นผู้สนับสนุนและยินยอมตามที่รัฐกำหนด

ประเด็นที่สอง ในแง่พัฒนาการของการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนเมืองลำพูน พบว่าองค์ประกอบในการจัดการสิ่งแวดล้อม ได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชนและชุมชน โดยในระยะแรกของการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนนั้น เกิดจากการเล็งเห็นปัญหาและการริเริ่มแก้ไขของชุมชนเองและได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและเอกชนโดยได้มีการเสนอโครงการต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมมากขึ้น และพัฒนาขึ้นเป็นการดำเนินการด้านสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนเองทั้งหมดรวมตัวกันดำเนินการเพื่อจัดการปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน โดยได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐและองค์กรเอกชน ซึ่งสอดคล้องกับสมมุติฐานการศึกษาที่ว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมืองลำพูน มีพัฒนาการมาจากการริเริ่มของชุมชนและการส่งเสริมจากภาครัฐแล้วนำไปสู่การจัดการของชุมชนเองโดยมีภาครัฐและเอกชนให้การสนับสนุน

ซึ่งความสำเร็จในการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยชุมชนนั้น เกิดขึ้นจากการที่ชุมชนมีวิถีชีวิตที่ผูกพันกับธรรมชาติและวัฒนธรรมประเพณีแบบล้านนา มีลักษณะของการยึดถือและเคารพในตัวผู้นำและผู้อาวุโส มีเครือข่ายความสัมพันธ์กันในท้องถิ่น ซึ่งถือว่าเป็นทุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่สำคัญของชุมชนเมืองลำพูน จึงกล่าวได้ว่า เงื่อนไขสำคัญที่จะเป็นพลังขับเคลื่อนชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมต่อไปคือ การฟื้นฟูของจิตสำนึกชุมชน จิตแห่งการรู้คุณค่า เคารพต่อธรรมชาติที่ว่าหากธรรมชาติล่มสลายชุมชนจะเดือดร้อน โดยที่ชุมชนผานวิถีคิดในการจัดการร่วมกับองค์กรต่าง ๆ ในหลายรูปแบบ พลังของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมจึงเข้มแข็งยิ่งขึ้น (กฤษฎา บุญชัย, 2540)

ขณะเดียวกันเงื่อนไขที่จำเป็นอีกประการหนึ่งคือ การมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากหน่วยงานต่าง ๆ ภายนอก เพราะปัญหาสิ่งแวดล้อมไม่ได้เกิดจากชุมชนฝ่ายเดียว เมื่อชุมชนได้ประสบปัญหาจากนโยบายการพัฒนาที่ผ่านมา จากโครงสร้างการพัฒนาระดับประเทศ ความเข้มแข็ง

ในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน นอกจากจะส่งผลให้สภาพแวดล้อมได้รับดูแลรักษาเพื่อประโยชน์ของท้องถิ่นแล้วยังมีผลต่อผู้คนส่วนใหญ่ เช่น การบำบัดน้ำเสียก่อนที่จะทำให้ชาวบ้านสามารถนำปลาในแม่น้ำมาบริโภคได้ หรือเครือข่ายสิ่งแวดล้อมชุมชนร่วมมือกับชุมชนสามารถจัดการปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ ได้อย่างรวดเร็วขึ้น และการพัฒนาสิ่งแวดล้อมเพื่อผลทางการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ สามารถสร้างความเป็นอยู่ของชุมชนให้ดีขึ้น เป็นต้น สิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นได้หากหน่วยงานต่าง ๆ เข้ามาสนับสนุนอย่างจริงจัง

ประเด็นที่สาม ปัญหาและอุปสรรคในการจัดการสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การที่รัฐเข้ามาจัดการสิ่งแวดล้อมแทน เช่น กำหนดแผนงาน โครงการต่าง ๆ จากบนลงล่างทำให้การมีส่วนร่วมของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อม ส่วนใหญ่จึงยังอยู่ในขั้นตอนของการร่วมปฏิบัติดำเนินการและร่วมรับประโยชน์จากการจัดการสิ่งแวดล้อม แต่มีส่วนร่วมในการกำหนดแผนงานและการประเมินผลน้อย

ปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นเหล่านี้ สอดคล้องกับงานเขียนของ อรพินท์ สฟโชคชัย (2538) ที่ระบุว่า แม้แนวความคิดในเรื่องการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วม มีการกำหนดเป็นนโยบายที่ชัดเจนมาตั้งแต่เมื่อปี พ.ศ.2525 ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 5 ที่ให้ความสำคัญในการกระจายอำนาจในการวางแผนและตัดสินใจไปสู่ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบลและหมู่บ้าน และมีความพยายามในการกระจายอำนาจการบริหาร และการเน้นให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหามลพิษในชุมชนของตนเองมากขึ้น แต่ปัญหาที่เกี่ยวกับโครงสร้างอำนาจของการบริหารงาน ยังมีลักษณะการบริหารงานที่รวมศูนย์อยู่ที่ส่วนกลางที่เข้ามาควบคุมดูแลการดำเนินงาน โดยไม่เปิดโอกาสให้หน่วยงานที่รับผิดชอบในระดับท้องถิ่นเป็นผู้คิดและดำเนินการด้วยตนเอง

ซึ่งจะเห็นได้ว่า แม้ว่าโครงสร้างการบริหารของรัฐจะเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนจากเบื้องล่าง แต่ก็ยังเป็นการวางแผนของประชาชนที่อยู่ภายใต้การควบคุมให้เป็นไปตามกรอบนโยบายและทิศทางที่หน่วยราชการต่าง ๆ ในส่วนกลางเป็นผู้กำหนด การดำเนินงานในลักษณะนี้เป็นผลให้โครงการต่าง ๆ ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชน ดังนั้นประชาชนจึงไม่ให้ความสนใจที่จะร่วมดำเนินโครงการ และโครงการที่ดำเนินการจึงไม่สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงและความต้องการในพื้นที่

ประเด็นที่สี่ รูปแบบการมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองลำพูนในการจัดการสิ่งแวดล้อม พบว่าชุมชนมีส่วนร่วมในลักษณะของการร่วมปฏิบัติดำเนินงานมากที่สุด และมีส่วนร่วมในการประเมินผลการดำเนินงานน้อยที่สุด อาจเนื่องจากชุมชนตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมจึงเข้าร่วมในการดำเนินการ อย่างไรก็ตามชุมชนยังขาดความรู้ในด้านการประเมินผล จึงคิดว่าควรเป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ภาครัฐในการดำเนินการประเมินผล

ในด้านปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม พบว่า ความแตกต่างในสภาพทางเศรษฐกิจ อันได้แก่ อาชีพและรายได้เฉลี่ยต่อเดือนของครัวเรือน และความแตกต่างในสภาพทางสังคม อันได้แก่ ระดับการศึกษาและระยะเวลาการอยู่อาศัยในชุมชน ไม่มีผลต่อความแตกต่างในระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมืองลำพูน แต่การได้รับประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมและการจัดการสิ่งแวดล้อม กลับเป็นปัจจัยที่มีความสัมพันธ์กับระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อม จึงทำให้ยอมรับสมมติฐานการศึกษาเฉพาะในส่วนที่กล่าวว่า การได้รับประโยชน์จากสิ่งแวดล้อมและการจัดการสิ่งแวดล้อมที่แตกต่างกัน ส่งผลให้ระดับการมีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนเมืองลำพูนแตกต่างกันด้วย

ผลการศึกษาแสดงให้เห็นว่า ในการที่ประชาชนในชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการสิ่งแวดล้อมไม่ได้ขึ้นอยู่กับสถานะทางเศรษฐกิจและสังคม หากแต่เกี่ยวข้องกับแรงจูงใจในแง่เงื่อนไขสภาพแวดล้อม ซึ่งชุมชนได้พิจารณาจากสภาพแวดล้อม ประโยชน์ที่ได้รับ ตลอดจนประสบการณ์ของบุคคลกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสภาพแวดล้อมทางสังคม ซึ่งเป็นส่วนทำให้คนในชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม

ในการเข้าไปมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองลำพูนเป็นไปตามที่ Cohen and Uphoff (1977) กล่าวว่าปัจจัยที่มีผลต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนขึ้นอยู่กับองค์ประกอบต่าง ๆ อย่างสลับซับซ้อน มิใช่ด้านใดด้านหนึ่ง จะต้องพิจารณาถึงมิติของการมีส่วนร่วมและบริบท สภาพแวดล้อม ตลอดจนจังหวะเวลาและช่วงระยะเวลาของการเข้ามามีส่วนร่วม ซึ่งตามแผนการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 8 ได้ให้ความสำคัญกับประชาชนท้องถิ่นเข้ามามีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาในการจัดการสิ่งแวดล้อม เพราะ การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยสร้างความรู้สึกรับผิดชอบ ซึ่งจะมีผลให้การดำเนินงานตามโครงการต่าง ๆ ไปสู่จุดหมายปลายทาง และมีผลให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ เช่นเดียวกับ อรพินท์ สฟโชคชัย (2538) ที่กล่าวว่า การจัดการสิ่งแวดล้อมโดยภาครัฐ ฝ่ายเดียวนั้นเปรียบเสมือนการประจบประแจงเดียว ย่อมไร้เสียง ไร้ประสิทธิภาพและไร้พลัง ซึ่งพลังในการจัดการสิ่งแวดล้อม มิใช่เกิดจากการจัดสรรงบประมาณและการดำเนินโครงการพัฒนาต่าง ๆ เพียงอย่างเดียว แต่จะต้องมาจากความร่วมมือของประชาชนในชุมชนด้วย การที่ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนานั้น มิใช่จะเป็นเพียงการสร้างความรู้สึกรับผิดชอบในการที่ได้มีโอกาสเข้าร่วมงานในส่วนของการปกครองส่วนท้องถิ่นและการสร้างความสามัคคีในชุมชนเท่านั้นแต่จะเป็นส่วนช่วยในโครงการของภาครัฐให้ประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ และสอดคล้องตามความต้องการของชุมชน และการมีส่วนร่วมยังเป็นกลไกที่ช่วยให้ชุมชนสามารถดูแลควบคุมการจัดการให้เป็นไปตามเป้าหมายที่ชุมชนต้องการ

ประเด็นที่ห้า การดำเนินงานของภาครัฐเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตเมืองลำพูน โดยภาพรวม พบว่ายังเป็นไปในลักษณะจัดการสิ่งแวดล้อมผ่านทางระบบราชการ โดยการกำหนดเป็นนโยบายและใช้กฎหมายเป็นเครื่องมือในการควบคุมและบังคับใช้ แต่ได้พยายามกระจายอำนาจสู่ราชการส่วนท้องถิ่นและภาคประชาชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน และเริ่มประสบผลสำเร็จในบางโครงการ ส่วนการดำเนินงานของภาคเอกชนเพื่อการจัดการสิ่งแวดล้อมในเขตเมืองลำพูนพบว่า องค์กรชุมชนและภาคเอกชนมีบทบาทสำคัญในการจัดการสิ่งแวดล้อม โดยองค์กรเอกชนจากต่างประเทศ มีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนงบประมาณดำเนินงาน ส่วนองค์กรชุมชนมีบทบาทในการจัดการสิ่งแวดล้อมโดยใช้กระบวนการทางสังคมปฏิบัติแบบเสนองจากส่วนล่างขึ้นมา มีการรวมตัวกัน เพื่อทำการเรียกร้องต่อภาครัฐและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

กล่าวได้ว่า การดำเนินงานด้านสิ่งแวดล้อมของฝ่ายต่าง ๆ นั้น ควรตั้งอยู่บนรากฐานของความเป็นประชาธิปไตย โดยเปิดโอกาสให้ประชาชน ซึ่งเป็นผู้แทนกลุ่มต่าง ๆ ในชุมชนได้ร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมสร้าง และร่วมพิทักษ์รักษาผลงานการพัฒนา เพราะเป็นกระบวนการดำเนินงานและการเรียนรู้ร่วมกันของผู้ที่เกี่ยวข้องทั้งหมด อันได้แก่ นักพัฒนาทั้งจากภาครัฐ องค์กรพัฒนาเอกชน นักธุรกิจ ผู้เชี่ยวชาญ นักวิชาการ และชุมชน มิใช่เป็นการดำเนินการในลักษณะสั่งการหรือดำเนินการโดยรัฐฝ่ายเดียว การมีส่วนร่วมจะเกิดขึ้นเมื่อเปิดโอกาสให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้ร่วมในกระบวนการคิดและตัดสินใจ ซึ่งจะสร้างความเข้าใจร่วมกันสำหรับผู้ที่เกี่ยวข้องในการดำเนินงานเพื่อแก้ไขปัญหของชุมชน เมื่อได้ร่วมคิดวิธีการและโครงการต่าง ๆ ก็มีความรู้สึกเป็นเจ้าของ ภูมิใจในผลงานจากกิจกรรมที่ตนเองได้มีส่วนร่วม จะดูแลให้โครงการดำเนินไปได้อย่างราบรื่นและต่อเนื่อง เป็นวิถีทางนำไปสู่ความสำเร็จในการจัดการสิ่งแวดล้อมชุมชนที่ยั่งยืน

ซึ่ง อรพินท์ สฟโชคชัย (2538) กล่าวว่า ความพยายามในการกระจายอำนาจการบริหารและการตัดสินใจไปสู่ประชาชนนี้ ประสบความสำเร็จได้ระดับหนึ่งเมื่อรัฐได้พยายามกระจายอำนาจออกสู่ท้องถิ่น โดยหัวใจสำคัญของการกระจายอำนาจในระดับท้องถิ่นคือ การคืนอำนาจให้ประชาชนในท้องถิ่นเป็นผู้ปกครองและมีบทบาทในการกำหนดการพัฒนาชุมชนอย่างจริงจังและมากขึ้น แนวทางหลักในการกระจายอำนาจคือการวางแนวทางให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ การบริหาร และการปกครองชุมชน ซึ่งการคืนอำนาจในการปกครองให้ประชาชนนั้น เป็นการคืนอำนาจให้ประชาชนทั้งชุมชน มิใช่เป็นการมอบอำนาจให้กับกลุ่มบุคคลกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งโดยเฉพาะ

7.2 ข้อค้นพบอื่น ๆ

จากการศึกษานี้ ผู้ศึกษาพบประเด็นที่น่าสนใจนอกเหนือไปจากผลที่ได้จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ โดยสรุปได้คือ

1) องค์กรท้องถิ่นมีอำนาจจำกัด กล่าวคือ ในชุมชนจะมีองค์กรท้องถิ่นที่ทำหน้าที่ปกครองดูแลชุมชน ได้แก่ คณะกรรมการชุมชน เทศบาล ซึ่งเป็นองค์กรที่มีบทบาทใกล้ชิดกับคนในชุมชนมากที่สุด การดำเนินการใด ๆ ที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์ของชุมชน พบว่า หากมีการกระตุ้นและผลักดันจากองค์กรดังกล่าวจะเกิดการร่วมมือในการดำเนินการได้เป็นอย่างดี ทั้งนี้ การดำเนินการขององค์กรท้องถิ่นเป็นกระบวนการที่มีใช้กระทำโดยเจ้าหน้าที่ของรัฐโดยสิ้นเชิง แต่เป็นกระบวนการซึ่งประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงหรือทางอ้อม กล่าวคือประชาชนสามารถเข้าร่วมเลือกตัวแทนทำหน้าที่บริหารจัดการกิจกรรมของท้องถิ่น อย่างไรก็ตาม องค์กรดังกล่าวมีลักษณะเป็นหน่วยงานภาครัฐ ซึ่งต้องรับนโยบายจากระดับจังหวัด กรม กระทรวงต้นสังกัดมาเพื่อดำเนินงาน แม้จะมีความใกล้ชิดกับชุมชนแต่ในการปฏิบัติงานก็ยังต้องยึดถือตามกฎระเบียบที่กำหนดไว้ จึงทำให้องค์กรท้องถิ่นไม่สามารถดำเนินการในด้านการจัดการสิ่งแวดล้อม ให้เป็นไปตามความต้องการของชุมชนได้อย่างแท้จริง

2) การจัดการของภาครัฐที่มองข้ามพื้นฐานความเป็นชุมชนดั้งเดิม ส่วนใหญ่โดยพื้นฐานของชุมชนจะมีความรัก ผูกพัน ห่วงเห่น และมีความรู้สึกเป็นเจ้าของทรัพยากรในชุมชน ซึ่งเป็นทรัพยากรที่ชาวชุมชนได้พึ่งพิงในด้านการใช้ประโยชน์เพื่อการดำรงชีวิตมาตั้งแต่ในอดีต ในลักษณะของทรัพยากรที่ใช้ร่วมกันหรือทรัพยากรส่วนรวม (Common Pool Resources) ดังนั้นแม้จะพบว่าในเขตเมืองลำพูนมีปัญหาด้านความเสื่อมโทรมของทรัพยากรขึ้น แต่หากหน่วยงานรัฐจะเข้ามาจัดการเพื่อการพัฒนาหรือฟื้นฟู เช่น การสร้างประตูกำแพงใหม่ การปรับปรุงภูมิทัศน์ริมฝั่งแม่น้ำกวัง หรือทำการเปลี่ยนแปลงใด ๆ กับภูมิทัศน์หรือสภาพแวดล้อมในชุมชน ก็ควรที่จะให้ชุมชนมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็นหรือความต้องการและควรจะเคารพในสิทธิของชุมชนที่เป็นเจ้าของทรัพยากรร่วมกัน หรือยอมรับในภูมิความรู้และศักยภาพของชาวบ้าน ซึ่งสามารถจัดการสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนของตนได้ เพราะหลาย ๆ โครงการประชาชนไม่ได้มีบทบาทในการมีส่วนร่วมดำเนินการกับภาครัฐ ทำให้ไม่ได้รับรู้ถึงข้อดีข้อเสียของการดำเนินการดังกล่าว รวมทั้งหน่วยงานภาครัฐเองไม่มีการประชาสัมพันธ์ชี้แจงให้ประชาชนได้เข้าใจเสียก่อน จึงทำให้อย่างมีความขัดแย้งระหว่างหน่วยงานภาครัฐและประชาชนที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการของรัฐ

7.3 ข้อเสนอแนะในการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชน

จากผลการศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองลำพูนในครั้งนี้ นับว่าเป็นประโยชน์กับผู้เกี่ยวข้องในการที่จะแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมทั้งในปัจจุบัน อนาคตและเหมาะสมในแต่ละท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์และประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ผู้ศึกษาจึงขอเสนอแนะ ดังนี้

7.3.1 กระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชนนั้นเป็นส่วนสำคัญต่อโครงการและการดำเนินงานด้านต่าง ๆ ให้ประสบผลสำเร็จ ดังนั้นภาครัฐ นอกจากจะเปิดโอกาสให้ชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในโครงการต่าง ๆ ตั้งแต่เริ่มต้นทั้งการร่วมรับรู้ ร่วมคิด ร่วมแก้ปัญหา เพื่อเป็นสร้างความเข้าใจที่ตรงกันเพื่อความร่วมมือร่วมใจจากทุกฝ่ายแล้ว ควรส่งเสริมให้ชุมชนรับรู้ถึงบทบาทและความสำคัญของตนเองในการเป็นผู้นำการพัฒนาในด้านต่าง ๆ ด้วยตนเอง โดยอาศัยพื้นฐานจากความเข้มแข็งของชุมชนเป็นสิ่งสนับสนุน โดยรัฐอาจส่งเสริมโดยสนับสนุนนักวิชาการและเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานหรือผู้เกี่ยวข้องมาให้คำแนะนำช่วยเหลือชุมชนในระยะเริ่มต้น เพื่อให้ชุมชนเรียนรู้และพัฒนาตนเองต่อไป

7.3.2 การถ่ายทอดความรู้และเทคโนโลยีในการจัดการสิ่งแวดล้อมจากภาครัฐไปสู่ชุมชน และการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นในการจัดการทรัพยากรจากผู้สูงอายุหรือผู้มีความรู้สู่รุ่นลูกหลาน เพื่อคงไว้ซึ่งมรดกทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนนั้น ควรได้รับการส่งเสริมจากภาครัฐอาจทำได้โดยการจัดฝึกอบรมให้ชุมชน เพราะเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการพัฒนาของชุมชน เพื่อให้เกิดการปลูกฝังเจตคติ ค่านิยม และความตระหนักต่อปัญหาสิ่งแวดล้อม และให้มีการปรับความรู้ดั้งเดิมเข้าหากันเพื่อนำไปสู่การจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ

7.4 ข้อเสนอแนะสำหรับหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จากการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองลำพูน พบว่า ในการจัดการสิ่งแวดล้อมนั้น นอกจากชุมชนที่เป็นองค์ประกอบหลักของการจัดการแล้ว หน่วยงานอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้อง อันได้แก่ ภาครัฐ ภาคเอกชนและองค์กรชุมชน ยังเป็นส่วนสำคัญที่ทำให้โครงการต่าง ๆ บรรลุผลสำเร็จได้ ดังนั้นเพื่อให้การดำเนินงานของหน่วยงานต่างๆเกิดประโยชน์และมีประสิทธิภาพ ผู้ศึกษาจึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

7.4.1 การที่ภาครัฐได้สนับสนุนการพัฒนาอุตสาหกรรมมากขึ้น ซึ่งอุตสาหกรรมเหล่านี้เป็นอีกสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมในชุมชน เนื่องจากไม่มีกระบวนการบำบัดของเสียที่มีประสิทธิภาพหรือมีแต่ไม่ใช้เพราะต้องการลดค่าใช้จ่ายในการดำเนินงาน ตลอดจนของเสียที่ปล่อยออกมาจากชุมชนนั้น หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรมีมาตรการที่เข้มงวดในการจัดการกับแหล่งกำเนิดมลพิษ ทั้งจากภาคเอกชนและจากชุมชน เพื่อให้ฝ่ายต่าง ๆ มีความรู้ที่ถูกต้องและมีความเคารพต่อกฎหมาย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ในการป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมในระยะยาวและแสดงให้เห็นถึงความสามารถในการจัดการสิ่งแวดล้อมของภาครัฐ

7.4.2 ควรจะมีการริเริ่มส่งเสริมให้ครัวเรือนในชุมชน สถานประกอบการต่าง ๆ ตลอดจนหน่วยงานภาครัฐดำเนินการประสานกัน เพื่อให้การแก้ปัญหาหรือป้องกันปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในพื้นที่มีประสิทธิภาพ เพราะการเคารพในสิทธิซึ่งกันและกันย่อมทำให้การจัดการสิ่งแวดล้อมในพื้นที่ประสบผลสำเร็จและเป็นที่ยอมรับและพอใจของทุกฝ่าย โดยภาครัฐควรเป็นผู้ประสานงานระหว่างหน่วยงานต่าง ๆ เพื่อเกิดความสะดวกและคล่องตัวในการดำเนินการจัดการ เนื่องจากรัฐเป็นหน่วยงานกลางที่มีความสำคัญ สามารถเชื่อมโยงประสานงานกับทุกฝ่ายได้ดีและเหมาะสมที่สุด

7.4.3 ฝ่ายสถานประกอบการที่เป็นผู้ก่อมลพิษ ควรได้แสดงบทบาทความรับผิดชอบต่อสภาพปัญหาที่เกิดขึ้น เมื่อมีข้อบ่งชี้ว่าได้เป็นผู้ก่อมลพิษหรือมีส่วนก่อให้เกิดมลพิษ โดยการเข้าร่วมสนับสนุนกิจกรรมต่าง ๆ ภายในชุมชนที่สามารถเอื้อประโยชน์ในการจัดการสิ่งแวดล้อม เช่น การเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการของชุมชนในการจัดการด้านสิ่งแวดล้อม การจัดตั้งกองทุนสำหรับการอนุรักษ์ฟื้นฟูสภาพแวดล้อมเพื่อสนับสนุนด้านงบประมาณการจัดการสิ่งแวดล้อมในชุมชน โดยสถานประกอบการและชุมชนรับผิดชอบกองทุนร่วมกัน เป็นต้น ซึ่งการริเริ่มจากสถานประกอบการแห่งหนึ่งแห่งใดหรือกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดก่อน จนกระทั่งเป็นที่ยอมรับของชุมชน ย่อมเป็นตัวอย่างให้สถานประกอบการอื่น ๆ ให้ความสนใจ เพื่อให้การดำเนินการของตนเป็นที่ยอมรับจากชุมชนและป้องกันปัญหาความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นจากการต่อต้านของชุมชนด้วย

7.4.4 องค์กรชุมชนควรมีความตระหนักถึงความสำคัญของปัญหาสิ่งแวดล้อมโดยรวมมือกับหน่วยงานที่เกี่ยวข้องที่มีหน้าที่ในการตรวจวัดคุณภาพสิ่งแวดล้อม ในการแจ้งผลการตรวจวัดคุณภาพสิ่งแวดล้อมในชุมชนตามจุดตรวจวัดที่สำคัญ โดยทำป้ายประชาสัมพันธ์ให้เห็นอย่างชัดเจนเป็นระยะ ๆ เพื่อที่ชุมชนจะได้ทราบสถานการณ์สิ่งแวดล้อมว่าอยู่ในเกณฑ์มาตรฐานหรือไม่ และทราบความเคลื่อนไหวหรือความเปลี่ยนแปลงแล้วเตรียมการป้องกันหรือแก้ไข ซึ่งสามารถสร้าง

ทัศนคติและความตระหนักด้านสิ่งแวดล้อมได้ และทำให้เกิดความร่วมมือในการจัดการสิ่งแวดล้อมให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

7.5 ข้อเสนอแนะสำหรับการศึกษาค้างต่อไป

7.5.1 จากการศึกษาการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างมีส่วนร่วมของชุมชนเมืองลำพูนนี้ พบว่ายังมีข้อจำกัดอยู่มาก โดยเฉพาะในด้านการสืบค้นภูมิปัญญาดั้งเดิมของชุมชนในการจัดการสิ่งแวดล้อมบนพื้นฐานของการจัดการทรัพยากรร่วมกันของชุมชน ซึ่งได้ถูกอิทธิพลของความรู้ทางวิทยาศาสตร์สมัยใหม่บดบังทำลายไปพร้อม ๆ กับการเปลี่ยนแปลงของสภาพแวดล้อม และรูปแบบวิถีชีวิตของชุมชน หากมีงานศึกษาที่สามารถสืบค้นถึงภูมิปัญญาดั้งเดิมเหล่านี้ได้มากขึ้น และพิสูจน์ยืนยันได้ว่าเป็นความรู้ในการจัดการสิ่งแวดล้อมอย่างสอดคล้องและก่อให้เกิดความสมดุลกับสภาพแวดล้อม ก็น่าจะเป็นประโยชน์ในการประยุกต์เอาความรู้ที่ได้มาผสมผสานกับแนวทางสมัยใหม่ เพื่อบริหารจัดการให้เป็นแนวทางการจัดการสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่มีประสิทธิภาพ เกิดความยั่งยืนต่อสภาพแวดล้อม และวัฒนธรรมของชุมชนอย่างแท้จริง

7.5.2 การศึกษานี้ได้ชี้ให้เห็นถึง นโยบายทางการเมืองที่มีได้พิจารณาถึงสิทธิพื้นฐานของชุมชนท้องถิ่นได้ส่งผลกระทบต่อชุมชน และบางครั้งก็ได้ก่อให้เกิดความขัดแย้งในพื้นที่ ระหว่างชุมชนและองค์กรท้องถิ่นของรัฐหรือภาคเอกชน สามารถอธิบายได้โดยใช้กรอบแนวคิดนิเวศวิทยาการเมือง ผู้ศึกษาจึงเสนอว่า หากจะมีการศึกษาประเด็นปัญหาเรื่องการจัดการสิ่งแวดล้อมหรือการจัดการด้านอื่น ๆ ของท้องถิ่น ก็ควรที่จะพิจารณาแนวคิดนี้ด้วยซึ่งทำให้เกิดความเข้าใจมิติทางด้านปัญหาสิ่งแวดล้อมกับพัฒนาการทางด้านเศรษฐกิจและการเมืองได้ดียิ่งขึ้น